

АНТИЧНА ДОБА

Другий період (I—V ст. по Різдві)

Як ми вже згадували вище, в історії України давніх часів за античної доби ми відрізняємо два періоди: перший, давніший, з V — IV ст. перед Різдвом, про який уже була мова, і другий, наступний, який ми датуємо I—V століттям по Різдві, що становить собою дальший і вищий стан розвитку матеріальної культури попереднього періоду⁵⁵.

До останнього часу в археологічній науці було відомо лише 5—7 пам'яток з цього періоду (Черняхівський могильник, розкопаний В. Хвойкою на Середньому Наддніпров'ї, на південь од Києва поблизу Трипілля: могильник в с. Маслово на півдні Черкащини та інші).

Відсутність виразних відомостей про населення України в цей період у античних письменників, з одного боку, незначна кількість археологічних пам'яток, з другого, спричинювались до того, що в історії давньої України утворювалася величезна лакуна. Цілий історичний період випадав з-під уваги дослідників, бо що можна було сказати про людину басейнів Дніпра, Донця, Дністра й Буга, яка не була названа в античних джерелах? Звістки про скитів обривалися десь коло II—I ст. перед Різдвом. Відомості про сарматів не мали жадного відношення до Середнього Наддніпров'я, а звістки про слов'ян з'являлися, властиво, лише в V — VI ст. по Різдві⁵⁶.

Обмаль відомих археологічних пам'яток давала привід до цілком невірних висновків. Археолог В. Хвойка копав переважно на Правобережжі, в районі Трипілля — Канева. З цієї, по суті справи, цілком випадкової обставини робили висновок, нібито саме Правобережжя, район Трипілля — Канева, був основ-

В найкраще обслідуваних районах, приміром, коло Трипілля, відсталь між окремими кунетами не перевищує 3—5 кілометрів. Те саме можна сказати і про Наддніпров'я в порожистій його смузі між Дніпропетровськом та Запоріжжям.

Якщо за попереднього періоду Середнє Подніпров'я було вже досить залюднене і окремі поселення траплялися на відсталь 5—7 км, то на даному етапі кількість поселень збільшується майже вдвічі. Адже ж, як сказано, на окремі точки з культурою черняхівського типу ми натрапляємо на відстані, що не перевищує 3—5 км⁶⁶.

Беручи до уваги густоту заселення території в місцях найкраще обслідуваних та суцільність розпросторення пам'яток з культурою черняхівського типу, ми матимемо всі підстави припустити, що населення України в цей період повинно було досягати кількох мільйонів.

Дуже характерно, що в цей період формується територія України саме в тих межах, що згодом визначають етнографічні межі України. Адже ж пам'ятки черняхівського типу простяглися суцільною масою на всій території сучасної України, від верхів'їв Дністра й Бога до Дінця і від Десни до узбережжя Чорного моря⁶⁷. Іншими словами, формування етнографічної території українського народу в знаних нам нині межах сталося в другий період античної доби,— факт надзвичайної ваги, який ми маємо змогу відзначити тут вперше.

«Трипільці» жили в відкритих поселеннях на плато; «шнуровики» почали селитися на прибережних місцях в городищах-бургах.

Городища були типовою ознакою скитської доби. Це значило, що процес містотворення й відокремлення міста від села досить виразно виявився за скитських часів.

Що характерно для скитської доби? Розташування поселень в лісовій і лісостеповій смузі Наддніпров'я на невисоких відкритих місцях, відсутність в цій смузі городищ,— принаймні досі їх ми не знаємо,— все це показує, що в даний період умови життя значно змінилися на Україні в порівнянні зі скитською й передскитською добою. Відпала потреба в укріплених городищах. Суспільні взаємини, міжплеменні стосунки, зовнішня ситуація на даному відтинкові часу не примушувала місцевий люд вибирати для своїх поселень високі відрубно розташовані берегові масивні кручі зі стрімчастими схилами, зміцнювати ці місця, насипати вали, копати рови, робити муровані вежі й стіни.

Навіть зовсім дрібні громади, як це показують Писаревиця або Ставище поблизу Трипілля, почували себе в цілковитій безпеці, селячись на відлогих пагорбках, відкритих і приступних з усіх боків.

Інвентар поховань вказує нам на те саме, на що вказує й тип селищ. Як серед селищних пунктів на Середньому Наддніпров'ї немає укріплених поселень, городищ, селищ воєнізованого типу, бургів, так і в інвентарі поховань Черняхівського, Маслівського та інших могильників ми не натрапляємо на жадне чоловіче поховання, яке дало б нам залишки меча або якоїсь іншої зброї. Це значило б, небіжчика не розглядали як вояка в потойбічному житті. В могилу йому клали прикраси, гроші, його збагачували їжею, ставили для нього посуд, разом з вівцею лишали йому ніж, щоб небіжчик міг одрізати собі шматок м'яса, але зброї йому до могили не клали. Чи не слід було б зробити звідціль висновок, що військова справа за цієї доби не була, супроти попередньої скитської доби, професійною справою окремих осіб?

Мечів ми не знаходимо в музейних збірках. Про них не згадується і в літературі. Це значить, спеціалі-